

Szófejtések

41. Magyar *akad* 'stecken bleiben'

1. *Akad* 1. 'stecken bleiben', 2. 'Anstoss nehmen, sich stossen an etwas', 3. 'stossen auf etwas', 4. 'sich finden, sich treffen, vorkommen' [1252: *Akadas* Siculus de Sebus szn., MNy. XVIII, 33; 1470: Inkab *akadna* žiuekbe. inkab *akadna* elmejkben, SermDom.; 1508: Meġen vala ierusalémből ierikoba, es *akada* tolvaiokra, DöbrK.; 1598: Rauaz rauazra *akadot* (Decsi: Adag.); 1636: Absolon fára *akada*, Pázm.: Préd.]; *akaszt* 'hängen, anhängen' [1238|1292: Cadit ad montem qui dicitur *Akazto* frn., OklSz.; 1291: Itur ad villam *Okozthov* frn., uo.]. — E szavunkat BUDENZ (MUSz. 726) és MUNKÁCSI (NyK. XXV, 271) a következő szavakkal egyeztette: vog. *tayáp-* 'hängen bleiben' | osztj. *tagarla-* ua. | zürj. *takal-* 'einsinken, stecken bleiben' | finn *takistu-* 'haften, festsitzen, stecken bleiben'. Ez a származtatás hangtani nehézségek miatt nem fogadható el. A rokon nyelvi szókban feltehető fgr. szóeleji *-t- a magyarban is megmaradt volna. BÁRCZI (SzófSz.) *akad* igénket ismeretlen eredetűnek minősíti.

2. A m. *akad*, *akaszt ak-* alapszavával (a -d gyakorító, az -sz-t pedig műveltető képző) egyeztethetők a következő obi-ugor szók: v o g. (MSz.) É. *taxi*, AL. *tāxi* 'jut, esik; geraten', K. *tāxli* 'akad valamire; antreffen'; (VNGy. II, 706) É. *taxni* : *ünléné mán at t.* 'ülőhelyhez nem juthat'; (MUNK.: NyK. XXV, 271) É. *alésné taxnēs* 'beleakadt a csapdába'; (MSz.) É. *taxēnlī* 'céloz; zielen'; (KANN.; idézi LIIMOLA: SUSAik. 58|3, 3—4) TJ., FL. *taxn-* 'fest stecken bleiben (z. B. eine in die Erde geschlagene Stange)', AK. *taxn-* 'stecken bleiben (z. B. ein Boot an einem Holz)', KK. *tāxn-* 'stecken bleiben (z. B. der Haken an einem Gegenstand), an etwas stossen (z. B. die Stirn beim Eintreten an den Türrahmen)'; FK. *tax n's:omnā'n t.* 'er begegnete mir, kam mir entgegen'; AK. *izūß äot taxni*, Szo. *izūß at taxni* 'er hält sich nicht zu Hause auf' (sagt man von einem, der immer herumgeht); FL. *taxnl-* 'treffen (beim Schiessen), befestigen (z. B. einen Pfahl im Erdboden)', Szo. *taxnl-* 'finden, bemerken' | o s z t j. (KT. 1054), DN. *ṭōγṭṭpa* 'begegnen, zufällig treffen', Ni. *ṭūγṭṭā* 'geraten, kommen (irgendwohin; in Not)', Kaz. *ṭōγṭṭṭī*, *-ṭṭṭī* 'treffen (zufällig z. B. eine Kugel); begegnen; geraten, kommen (irgendwohin)'; (PD. 257) Ko. *tōxnəm*, *tōxnēndm* 'entgegenkommen, treffen, antreffen'.

Valószínűleg idetartoznak a következő osztják alakok is: (KT. 1054) Vj. *lō'kē'n'tā: kīriū ūrā lō'kēntās* 'das Boot blieb an einem Baum hängen', Trj. *āw'kē'n'tā'z* 'plötzlich anhalten, stehen bleiben (Schlitten, Boot), haltmachen (ein Mensch mit dem Boot, dem Pferd, den Renntieren), sich plötzlich setzen (auf einen Stuhl, in ein Boot usw.)'. — A V. és a Vj. nyelvjárásban e szónak palatális változata is van: (KT. 1054) V. *lōkəntā* 'auf dem Grund sitzen bleiben', Vj. *lōkəntā* 'sich festfahren (ein Boot am Land, auf dem Grund)'.

A magánhangzóilleszkedést ismerő keleti osztyják nyelvjárásokban ilyen másodlagos alak keletkezése könnyen lehetséges. E jelenségre vö. még (KT. 489) DN. *læβænɔpáʔi* 'Schmetterling' ~ V. *lɔuà'nti*, Vj. *lɔuənti* ua.

A vog. és az osztyj. szót első ízben PAASONEN egyeztette egymással (PD. 257).

A magyar és az obi-ugor szók eredeti szóeleji mássalhangzójaul *s- vagy *š- hangot tehetünk fel. Ezeknek a m. mássalhangzóhiány, a vog. t- és az osztyj. l-, t- szabályosan felel meg. A Vj. *lɔ'kɛ'n'tà* szóeleji l-je szabálytalan, a várható szabályszerű i-s szókezdetet a szó palatális változata, a Vj. *ʔòkəntà* alak képviseli. A Vj. *lɔ'kɛ'n'tà* l- hangja talán valamilyen hasonló hangalakú l- kezdetű szó (pl. KT. 477: V. *lɔkɛ'n'tà*: *mà ʔyà lɔkɛ'n'təsəm* 'ich stieß auf einen Bären'; Trj. *lɔ'kəm'fətā'3* 'schieben, schubsen' stb.) hatásával magyarázható; az sem lehetetlen, hogy a szóeleji l-t tartalmazó Vj. alak jövevényt is tartalmazó valamelyik szomszédos nyelvjárásból. Sőt arra is gondolhatnánk, hogy a Vj. nyelvjárásrövidítés esetleg elírás V helyett. A vog. és az osztyj. szó pontos hangtani és jelentéstani egyezése mindenesetre amellett szól, hogy a két szó etimológiailag feltétlenül összetartozik egymással.

A vog. szóban ősvog. *ā-t (vö. STEINITZ, WogVok. 230 kk.), az osztyjában pedig óosztyj. *o hangot (vö. STEINITZ, OstjVok. 66 kk.) tehetünk fel. Az ősvog. *ā és az óosztyj. *o megfelelésére több példát idézhetünk: vog. (STEINITZ, WogVok. 243) TJ. *tawt-*, TCs. *tāwt-*, AK., KK. *tawt-*, P. *teyt-*, ÉVagK. *tāyt-*, ÉVagZ., DVag. *tayt-*, AL. *tayt-*, FL. **ʔòft-*, Szo. **ʔòft-* 'kauen' ~ osztyj. (KT. 1057–8) DN. *ʔəγəttā* 'beissen, kleinbeissen, kauen', V. *ʔəγəttā* 'beissen, kauen; nagen', Vj. *ʔəγəttā* 'beissen, kauen', Trj. *ʔəγəttā'3*, Ni. *tūγəttā*, Kaz. *ʔəγəttā*, O. *ʔəγəttā* ua.; vog. (STEINITZ, WogVok. 237) TJ., DVag., ÉVagZ., AL. *nams-*, AK., KK. *nāms-*, FL., Szo. *noms-* 'denken' ~ osztyj. (KT. 581) Kr. *nūmta*, Vj. *nəmtā*, Trj. *nəmtā'3*, Ni. *ɾumtā*, Kaz. *nəmtā*, O. *nəmdā* 'sich erinnern' stb.

A magyar és az obi-ugor szók alapjelentése 'stecken bleiben' lehetett. Ebből a lativusi vonzatú eredeti jelentésből könnyen megérthető mind a magyarban, mind az obi-ugor nyelvekben létrejött 'geraten, kommen irgen wohin' és 'begeggen' jelentés.¹

3. LIIMOLA (SUSAik. 58/3, 4–5. jegyz.) szerint a vog. TJ., FL. *taχn-* 'fest stecken bleiben (z. B. eine in die Erde geschlagene Stange)' stb. összekapcsolható az osztyj. (KT. 982) DN. *ʔəγəttā* 'haften machen, anheften, zumachen (die Knöpfe); anhängen, das Schloss der Stockfalle mit einem Haken befestigen', Ni. *ʔəγəttā*, Kaz. *ʔəγəttā*, O. *tvγəttā* 'hängen (an einen Nagel, das Zugnetz auf Stangen usw.)' szóval és ennek fgr. megfelelőivel. A vog. *taχn-* azonban jelentéstánilag jobban illik a m. *akad* és az osztyj. DN. *ʔəγəttā* stb. szóhoz, s így valószínű, hogy etimológiailag ezekkel tartozik össze.

¹ LIIMOLA (SUSAik. 58.3, 4) a vog. (MSz.) *taxi* 'jut, esik; geraten' és a TJ., FL. *taχn-* 'fest stecken bleiben (z. B. eine in die Erde geschlagene Stange)' stb. szókról úgy vélekedik, hogy azok nem tartozhatnak össze, mert a *taxi* 'jut, esik; geraten' ige a *taχn-* stb. alakokkal ellentétben mozgást jelöl. A két alak azonban bizonyára összefügg egymással. A 'stecken bleiben, geraten, kommen irgendwohin, begegnen' jelentésekre más szót is idézhetünk: vog. (VNGy. II, 638) *χani* 1. 'ragad, tapad', 2. 'akad, jut'.

42. Magyar szép 'schön'

1. Szép 'schön, sauber, wohlgestaltet' szavunk eredetével legutóbb F. MÉSZÁROS HENRIETTA foglalkozott (NyK. LXV, 178—9). Az eddigi megfajta kísérleteket elutasítva, szavunkat a következő osztják szóval vetette egybe: (KT. 835) V. *sūχ* 'Schönheit', Vj. *sū'χ* 'Schönheit, Schmuckheit', Trj. *siūχ* 'Schönheit', (PD. 219) J. *siw'* 'Schönheit'. Az osztj. szóban feltehető őssztj. **ū* alapján úgy véli, hogy a m. szó eredeti magánhangzója **i* lehetett, s „ebből a szóbelseji réshang [**γ* < **k*] vokalizálódása folytán -*i*- keletkezhetett” (i. h. 179). A m. szó *p*-jét denominális melléknévképzőnek tartja, s úgy gondolja, hogy *szép* szavunk e képző révén jutott melléknévi jelentéséhez” (i. h. 179).

Ez az első olvasásra mind hangtani, mind jelentéstani szempontból teteszetős magyarázat azonban nem fogadható el. A F. MÉSZÁROS HENRIETTA által vokalizálódással feltett hosszú *i* magánhangzós alaknak a magyar nyelvtörténet és a mai magyar nyelv tényei határozottan ellentmondanak. *Szép* szavunk ugyanis eredetileg rövid magánhangzót tartalmazott. Ismeretes, hogy a középfok képzője régen egyszerű -*b* volt, s ez kötőhangzó nélkül járult a melléknév alapfokához (*idősb*, *gonoszb*, *nemesb*). Így a *szép* középfoka is egykor *szépb* (> *szébb*) volt, például: 1508: *zēpb* (DöbrK.); 1693: Legyec *szépb* (Balassa: Ének). A *szébb* kéttagú alakjaiban azonban sohasem volt *é*, hanem mindig rövid *ē* volt, úgy mint ma is: *szébbet*, *szébben* stb. Ebből következik, hogy az alapfokú *szép* alak is eredetileg **szēp* vagy még korábban **szēpš* volt. A szóvégi magánhangzó lekopása után az egytagú **szēp* magánhangzója az ómagyar korban (a X—XII. század táján, vö. BÁRCZI, Htört.² 65) megnyúlt: **szēp* > *szēp*. Később kiegyenlítődéssé történt oly módon, hogy alapfokban a hosszú magánhangzó a többtagúak első szótagjába is behatolt (*szēpet*, *szēpek*, *szēpen*), középfokban pedig végig (az alanyeset egytagú alakjában is!) az eredeti rövid magánhangzós alak vált általánossá: *szēbb*, *szēbbet*, *szēbbek* stb. (vö. HORGER, MSzav. 158—9).

2. Ha sorra vesszük a fgr. nyelvek 'szép' jelentésű szavait, azt találjuk, hogy azok vagy jövevényszók (a votj. Sz. *éeber*, Uf. *teber* 'szép, csinos' (MUNK.), a cser. KH. *tšēβer*, U. *tšēβer* 'schön, gut, hübsch' (WICHM.) tatár, a finn *kaunis* germán jövevényszó stb.), vagy olyan fgr. eredetű szók, amelyek jelentése eredetileg valami más volt, de sohasem 'szép'. Lássunk néhány példát: 1. zürj. (WUo.) *mišs* 'Schönheit', *mišsa* 'schön' | v o t j. (MUNK.) Sz. *mič-*, K. *mič-* 'összelapátolni, egy helyre hányni, összesöpörni, összekaparni (pl. havat v. gabonát); beretválni' | lív *mütsa-* 'fegen' | lapp (T. I. ITRONEN, WbKKLp. 262) Ko. *mōtššōd*, Kld. *mōbtššōd*, -šēs stb. 'schön, hübsch' | szamJur. (CASTR.) *muecaei*, *muesaei* 'geputzt', *muesaedm* 'geputzt sein', (LEHT. 258) O. *mšētsāi* 'schmuck gekleidet, sauber angezogen' stb. (FUV.) 2. Vog. (VNGy. II, 644) *xurīn* 'szép' | osztj. (KT. 335) Ni. *χōrām* 'Schönheit, Schmuckheit', Kr. *χōrāmēn* 'schön', Ni. *χōrāmēn*, O. *χōrāmēn* 'schön, hübsch'. E szók a vog. (VNGy. II, 644) *xurī* 'alak, kép, minta', ill. az osztj. (KT. 331) DN. *χōr* 'Vogelbild, Lockvogel', Kaz. *χōr* 'Bild, Gestalt (eines Schutzgeists, Menschen, Tieres, gezeichnet oder geschnitzt)' szó származékai. Az obi-ugor szók uráli eredetűek (vö. FUF.). 3. Mord. E. *mazī*, *mazē*, M. *maži*, *mazi* 'hübsch' | lapp N. *muoissat* 'speciem pulchram habere (de re obsoleta polita)' (TOIVONEN: FUF. XIX, 150). 4. Osztj. (KT. 547) V. *müstēm* 'schön, hübsch', Vj. *mu'stēm* 'schön, schmuck (Kleidungsstück, Gegenstand)', Trj. *mu'stēm* 'gut, tüchtig, angenehm,

gutartig; gut aussehend, hübsch'. E szó az osztj. (KT. 546—7) DN. *mustjpa* 'gefallen, behagen; taugen, tauglich sein' stb. igéből származik. — Az itt bemutatott szók 'szép' jelentése a következő eredeti jelentésekre vezethető vissza: 1. 'söpör, kapar, tisztít', 2. 'alak', 3. 'csiszol', 4. 'tetszik, alkalmas'. A példákat még sorolhatnánk, az eredmény akkor is ugyanaz lenne. Vagyis: az egyes fgr. nyelvek ősi szókincsébe tartozó 'szép' jelentésű szók között egyetlenegy sincs olyan, amelyik valamennyi rokon nyelvben 'szép'-et jelentene, illetőleg már az alapnyelvben is 'szép' jelentésű lett volna. Ebből következik, hogy a m. *szép* is egybevethető valamilyen más, alkalmas jelentésű fgr. szókkal.

3. A rokon nyelvekben valóban vannak olyan szók, amelyekkel a m. *szép* minden nehézség nélkül egyeztethető. WICHMANN (FUF. VII, 43; MNy. IV, 459) *szép* szavunkat a következő fgr. szókkal kapcsolta össze: finn *seppä* 'Schmied, Meister, Künstler', *sepästi* 'künstreich, geschickt'; észt *sepp* (gen. *sepa*) 'Schmied, überhaupt Handwerker, Professionist' | lapp N. *čəp'pe -pp-* 'clever, efficient', *-čəp'pe -pp-* 'smith, one who makes something'; K. (GEN. 817) T. *čiehp*, Kld., Not. *čiehp*, A. *čep* 'Meister'; (T. I. ITRONEN, WbKKLp. 663) Ko. *tšjčəppe*, Not. *tšjčəppe*, Kld. *tšjčəp(E)* 'geschickt, (prädikative Form auch:) geschickter Mensch, Meister'. — BÁRCZI (SzófSz.) ezt a származtatást jelentéstani okokból nem fogadja el. E. ITRONEN (UJb. XXVIII, 58) szerint a m.—fi.—lp. szók összetartozása lehetséges.

A magyar és a rokon nyelvi szók hangmegfelelése szabályos: m. *sz* ~ fi. *s* ~ lp. *č* (< fgr. *š); m. *-p-* ~ fi. *-pp-*, lp. *-p'p-* (< fgr. *-pp-). A szóban feltehető fgr. *e-nek a m. *szép* eredeti *ē* hangja is (l. fent) szabályszerűen felel meg.

A magyar és a vele rokonított finn és lapp szók összetartozása jelentés-tanilag is kifogástalan. A finn—lapp szóban történt 'mester' → 'ügyes' és magyar szóban végbement 'mester' → 'ügyes' → 'szép' jelentésváltozásra több fgr. és nem fgr. nyelvekbeli példát idézhetünk:

1. A m. *ügyes* 'geschickt' melléknévnek Erdélyben 'csinos, takaros' jelentése is van, például: *ügyes fejérmép*; *Ügyes* egy színházatok van (MTsz.).

2. Vog. (AHLQV.) *mašter* 'Meister, gewandt', (KANN.) AK. *māošter*, KK. *mōāštar*, P. *maštar*, ÉVagK. *māšter*, AL. *māštar* 'Meister, gewandt' | osztj. (KT. 547) DN. *māštar*, Kr. *māštar* 'Meister, in etw. geschickt' (< or. *macmep* vö. KÁLMÁN BÉLA, RLW. 195).

3. Osztj. (KT. 1026) Kam. *tus* 'Meister', Ni. *tus*, Kaz. *tos*, O. *tos* 'Meister, geschickt (etw. zu tun); gut, geschickt gemacht', (STEINITZ, ÖVE. I, 132) Szi. *tūs* 'schön': *pōrxijem mōš nēlam tūs nēnət ūχlijem* 'Mein Rumpf ist der schöne Frauenschlitten der moš-Frauen', (STEINITZ, ÖVE. II, 180) *tūs nūji tuttšəŋ soxije* 'mit schönen Tuch [verziertes] Nähbeutelchen'. Az osztj. szó a zürj. (WUo.) V., Sz., Lu. *tuz* 'As (Sz., Lu.); Haupthexenmeister, Grosszauberer' átvétele (TOIVONEN: FUF. XXXII, 94).

4. Török: kaz. *čibār* 'hübsch, wohlgestaltet', ufai tat. (PRÖHLE) *čibār* 'szép', kir. (RADL.) *šebār* 'ein Meister (in einer Sache)', alt., tel., leb., tar. *čabār* 'rein, sauber, vorsichtig, sparsam', kar. *čibār* 'schön, schön gebaut, tüchtig'.

Úgy vélem, hogy az itt felsorolt jelentéstani párhuzamokkal — számukat még szaporíthatnánk — sikerült meggyőzővé tennünk a m. *szép*nek a fi.—lp. szókkal való etimológiai összetartozását.

43. Vogul *sâ'r* 'Waldrücken'

1. BUDENZ (NyK. VI, 426) és LIIMOLA (FUF. XXII, 171—2) a vog. (MUNK.: VNGy. IV, 43) É. *sori* : *Porä-Munüt, türin sorit* 'A Porä-Munyi hegységben, a tavak közföldjein', (CSEBHY.) *sori* 'седловина между двумя вершинами гор, лесная перемычка между двумя болотами', (KANN. mscr.) TJ. *sarē*; TCs. *sāre* 'kleiner Sumpf', AK. *nāriχālsār* 'Landstreifen zwischen zwei Sümpfen', KK. *nērsār*, Szo. *nārsō'yi* 'schmaler Sumpfstreifen, der zwei Sümpfe miteinander verbindet' (Szo. *nāy* stb. 'Sumpf'), FL. *nōrsō'yi* 'Tal zwischen zwei Uralen', Szo. *ursō'yi* 'eine etwas niedrige Stelle zwischen zwei Abhängen (увал)', KK. (folkl.) *sâ'r* 'Waldrücken (грива) zwischen zwei Seen' szót a következő magyar szócsaláddal kapcsolta össze: *szor*- 'eng, schmal': *szoros* 1. 'eng, knapp; dicht, fest; genau, streng', 2. 'Enge, Engpass; Defilee'; *földszoros* 'Landenge', *tengerszoros* 'Meerenge'; *szorit* 'drücken, pressen, klemmen; drängen, zwingen'; *szorul* 'sich verengen; sich wohin klemmen od. ein-klemmen, auf einen (engen) Raum beschränkt sein; auf etw. angewiesen sein'. A két szó összetartozása lehetséges, figyelembevéendő azonban, hogy a magyar szónak más finnugor származtatása is van, vö. PAASONEN, *s*-Laute 42—3, 136; SzófSz.

2. Véleményem szerint idevonható még az alábbi zürjén szó is: (WIED.) *šur* : *mu-šur* 'Grund, Boden, Festland, Muttererde'; (WUo.) Ud. *šur* : *mu-šur* 'waldige Strecke Landes (bes. zwischen zwei Flüssen)'; (FOKOS-FUCHS, SyrjWb.) Ud. *šur* : *mu-šur* 'lange Strecke Weges'.

A zürj. *mu-šur* szóhoz tartozik még a (WIED.) *möser* 'Landstreifen zwischen zwei schiffbaren Flüssen', (FOKOS-FUCHS, SyrjWb.) V. *mešer*, Lu. *mešer* 'Strecke Landes zwischen zwei Flüssen' elhomályosult összetétel is, vö. KALIMA: FUF. XVIII, 32; FOKOS-FUCHS, SyrjWb. — A zürj. *šur* esetleges további zürjén (és votják) kapcsolataira vonatkozóan l. WUo.

Mind a magánhangzó-, mind a mássalhangzó-megfelelés szabályos. A vog. szóban ősvog. **ā*, a zürj. szóban pedig előpermi **a* hangot tehetünk fel.

A vog. és a zürj. szó jelentései közel állnak egymáshoz, ezért az etimológia jelentéstani bizonyításával nem kell foglalkoznunk.

44. Osztják *kīsər* 'Spielkarte'

Az osztj. (KT. 437) DN., C., Kr. *kīsər*, Cs. *kīsər*, Ni. *kīzər*, Kaz. *kīzər* 'Karte, Spielkarte', (STEIN., OVE. II, 146) Szi. *kāsər* 'Spielkarte' a zürj. (WIED.) *kōzyr* 'Trumpf', (FOKOS-FUCHS, SyrjWb.) V., Ud., Le. *kezir* 'Trumpf (beim Kartenspiel)' szóból származik. A zürj. szó orosz eredetű (*козырь* 'Trumpf'), vö. KALIMA: MSFOu. XXIX, 65. Arra azonban, hogy az osztj. szó orosz jövevénytől volna, hangtani okokból nem gondolhatunk. A zürj. *e* hangnak ugyanis megfelelhet az osztjákban *i* és *a* (*a* < ősosztj. **ə*), de az orosz *o*-nak sohasem. Ezzel szemben az osztj. (KT. 437) V. *kōsār* és Vj. *kō'sār* 'Spielkarte' alak — melynek első szótagbeli magánhangzója ősosztj. **ō* hangra megy vissza — vagy a tatárból (vö. KANNISTO: FUF. XVII, 133), vagy közvetlenül az oroszból való átvétel.

A vog. (MUNK.) É. *kasər*, *kāsər*, KL. *kāsər* 'Spielkarte', (KANN.) FL. *kāsər*, Szo. *kā'sər* ua. KANNISTOVAL (FUF. XVII, 133) és KÁLMÁNNAL (RLW. 178) ellentétben ugyancsak zürjén jövevénytől (vö. MUNKÁCSI: Ksz. XV,

347; LIIMOLA: FUF. XXXIV, 237). A vog. (KANN.) AK *kisər* 'Spielkarte' valószínűleg az osztjából származik (KANNISTO: i. h. és KÁLMÁN: i. h.).

45. Osztják *mětsədə* 'stossen, schieben'

Az északi osztják nyelvjárásokban előforduló (KT. 551) Ni. *mětšətdə*, *mē-*, Kaz. *mětšətdə*, *mětšətdə*, O. *mětsədə* 'stossen, schieben und dadurch bewegen (z. B. die Narte vom Fleck, das Boot ins Wasser), (mit einer Bootstange usw.) vorwärtsstossen (z. B. ein Boot von einer Untiefe); in etw. stecken (z. B. das Messer in die Scheide, etw. in die Tasche)', (RADANOVICS: NytudÉrt. 31: 42) Sur. *měttšətdə* 'dugni' ige talán a zürj. (SzrSzlKomi) Vm., Lu., Le., AV. Szkr., KSz., Ud. *medžni*, FV. *medžni* 1. 'доткаты конечную часть основы [a láncfonal utolsó részét hozzászöni] (Vm., Lu., Le., AV., Szkr., KSz., Ud., FV.)', 2. 'гнуть, сгибать (боронным оглобли) (Szkr.)', AV. *medžšini* 'ткаты конечную часть основы' szó átvétele.

A hangtani megfelelés nem világos. Az egyeztetés hangtani nehézsége az, hogy a zürj. szóbelseji -dž- affrikáta helyén az osztjában a várható Ni., Kaz. š, O. s helyett Ni. Kaz. -ts-, Sur. -tts- hangot, az O. nyelvjárásban pedig — minthogy ebben tš affrikáta nincs —, -ts- hangkapcsolatot találunk.

A zürjén szó eredeti jelentése 'bedug' lehetett. A szó ebben a jelentésében kerülhetett át az osztjákba. A 'bedug' alapjelentésből a zürj. *medžni* 'hozásszó' értelme könnyen megérthető, mivel a szövés művelete voltaképpen két derékszögben egymást metsző fonalsorozat egymásba fűzését jelenti. A 'bedug' ~ 'szó' jelentések viszonyára, vö. orosz *ткаць, тку* 'webe, wirke' ~ *ткнуть, ткну* 'stecke, stosse' (vö. VASMER, REW. III, 109).

46. Zürjén *běpucь* 'липа'

Volegov „Словарь Русско-перматский. Часть I. 1833 года” című kéziratos szótárának (kézirattári jelzete: MNyelvt. 4° 29. sz.)² *běpucь* 'лица' adata tudomásom szerint más forrásokban nem fordul elő. E szó etimológiai megfelelője megvan a votjákban: (WIED.) *bōryz*, *bōryz-pu* 'Linde'; (MUNK.) Sz. *beriz̄*, *beriz̄-pu*, M. *beriz̄*, J., K. *beriz̄* ua.; (WICHM.) G. *beriz̄*, J. *beriz̄* ua.

47. Zürjén *kokь зчемь* 'берцо'

Volegov kéziratos permják szótári anyagának sajtó alá rendezése közben (l. még a 46. sz. szócikket) bukkantam a következő szóra: *зчемь*: *kokь зчемь* [olvasata: *kok džem*] 'берцо'. E szót a SzrSzlKomi is ismeri: Szkr. *džom*, FV., Le., AV., KSz., Ud. *žem*, Ud. *žem*, *žeb* 'подъём (часть ноги)'. A zürj. *žem*, *žem*, P. *зчемь* szócška jövevényszóként átkerült az osztjákba: (KT. 943) *tšə'm*: DN. *kōr tšə'm*, DT. *kōr tšə'm*, Kr. *kur tšə'm* 'Schienbein', Ni. *kōr žem* 'Unterschenkel'. A zürj. ž- (dž-) hangot helyettesítő osztj. tš- (a várható és gyakoribb š- helyett) — ugyanúgy, mint a zürj. š- helyett álló

² Volegov kéziratos permják szótára rövidesen meg fog jelenni az Akadémiai Kiadónál.

osztj. *tš*- is, pl. osztj. DN. *tšok* 'Trauer, Leid . . .' < zürj. *šog* ua. (vö. TOIVONEN: FUF. XXXII, 79) — arra mutat, hogy az osztj. DN. *tše'm* : *kör tše'm* stb. az osztják nyelv zürjén jövevényszavainak a legrégebb rétegébe tartozik. A zürj. *e* (*e*) ~ osztj. *e* magánhangzó-megfelelésre több példa van, vö. TOIVONEN: i. h. 134.

48. Finn *koi* 'Motte'

A címként szereplő finn *koi*, *koja* 'Motte', Made, Milbe' etimológiai megfelelői: l a p p (T. I. ITKONEN, WbKKLp. 159) Ко. *kuŋje* 'Käferraupe. die Kleider und Speisen benagt' | m o r d. (RAVILA: SUSAik. 61|3: 27) E. *ki* 'Kleidermotte' | c s e r. (PS.) K. *kije* 'Motte' | v o t j. (MUNK.) Sz. *kej*. K. *küj* 'moly; Motte'; (WICHM., idézi UOTILA: SUSToim. LXV, 261) Uf., J., M., G. *kei* ua. | v o g. (KANN.: FUF. XVII, 121) TJ. *kiŋ*, TCs. *kei* ua. (vö. VglWb, 34; WICHMANN: Vir. 1926: 37—8; UOTILA: SUSToim. LXV, 261; FUV.; SKES.).

Véleményem szerint ide kapcsolhatjuk még a következő zürjén szót is: (SzlKomi) FV. *kei* 'мелкий, белый, твердый червяк (в мясе)'.

A fi. *o*-nak szabálytalanul megfelelő zürj. *e* a szóvégi *i* hatásával magyarázható. A fi. szó *o* hangjának a mord., cser., votj. és a vog. szók magánhangzója is szabálytalanul felel meg. — Az egyeztetés jelentéstani szempontból is megállja a helyét. A zürj. szó 'мелкий . . . червяк (в мясе)' jelentéséhez különösen közel áll a fi. szó 'Made, Milbe' és a lp. szó 'Käferraupe, die Kleider und Speisen benagt' jelentése.

RÉDEI KÁROLY

